

NOEST

Hout
Gereedschap
Ambacht

NR 02 - MAART 2023

Mijn favoriete tools
Maurice van den Brink

Een tweede leven
Frank Pouwer

Maarten Prins:

**‘Hout heeft er jaren
over gedaan om zo
mooi te worden’**

Dossier: Japanse en
westerse zagen

Je mag trots zijn

Bij het eerste werkstuk ben je altijd trots. Je had misschien verwacht dat het beter zou worden. Maar je hebt het zelf gemaakt. Dus het is mooi. Ga je vervolgens verder, dan worden je eisen steeds hoger. De kwaliteit van de houtverbinding moet beter, de afwerking moet gladder, je wilt mooier hout gebruiken en je gaat eisen stellen aan de gereedschappen. Belangrijk is ook dat je de rust vindt om aandacht en tijd te besteden aan het werken met hout.

Dat we de lat steeds hoger leggen, merkten we ook bij het maken van de tweede editie van NOEST. Inhoudelijk en wat betreft vormgeving. Elke punt en komma worden gecontroleerd. Inhoudelijk willen we vooral een gevarieerd magazine voor jou als lezer. We zijn niet op zoek naar de beste houtbewerkers van Nederland die uitstralen: 'kijk mij eens, hoe goed ik ben.' NOEST heeft als doel anderen te enthousiasmeren om ook aan de slag te gaan. Om te laten zien wat collega-houtbewerkers maken. Vaak hebben zij de lat wel steeds hoger gelegd voor henzelf.

Zo spreken we Mascha Bossuyt van Think Pink Studio die klaar was met de 'normale' snijplank en er iets extra's aan wilde geven. We lezen dat Douwe van Willigen steeds uitdagendere kumikoprojecten maakt. Maar in veel gesprekken voor deze NOEST ging het ook over balans. Zo vertellen Erik en Michel hoe zij de balans tussen ambacht, duurzaamheid en mens terugbrengen in hun cursuswerkplaats De Schrijn. En natuurlijk krijg je van ons praktische informatie over onder andere zagen, slijpen en wettten en veilig werken.

Interessante verhalen over hout, gereedschap en ambacht. En vooral over de mensen die het doen. Wij zijn voortdurend op zoek naar nieuwe verhalen die inspirerend, verrassend, en leerzaam zijn. Heb je tips? Laat het ons weten. Deel het in de winkel in Arnhem, deel je verhaal online of stuur ons een e-mail.

Veel leesplezier en inspiratie.

Titus Baptist

COLOFON

Hoofdredactie

Titus Baptist

Eindredactie

Joanne Janssen

Redactie

Hilde Wijnen en Margriet Brus

Drukkerij

Senefelder Misset

Concept en vormgeving

Studio Kaap

Fotografie

Ivo Hutten

Druk

2023 – 2^e editie

Oplage

10.000

Copyright © 2023

Baptist Arnhem bv

BAPTIST

Baptist Arnhem bv

Vlamoven 32

6826 TN Arnhem

T: 026-3512856

E: support@baptist.nl

IN DEZE EDITIE

NR 02 - MAART 2023

16

Dossier gereedschap
Japanse en westerse zagen

Kijk op hout
Geert van Dijk over fineer

22

28

Ondernemersinterview
Michel Sadon en Erik Verkuil

- 6 De werkplaats van**
Maarten Prins
- 9 Column Koen van Oort**
De duimstok
- 10 Keuzehulp**
Japanse en westerse zagen
- 11 Mijn favoriete tools**
Maurice van den Brink
- 16 Dossier gereedschap**
Japanse en westerse zagen
- 20 Zo werk je veilig**
Stationaire machines
- 22 Kijk op hout**
Geert van Dijk over fineer
- 26 In beeld**
Douwe van Willigen
- 27 Made in**
Japan
- 28 Ondernemersinterview**
Michel Sadon en Erik Verkuil
- 32 Uit de kunst**
Mascha Bossuyt van Think Pink Studio
- 34 Dossier oude ambacht**
De geschiedenis van de scheepsbouw
- 40 Een tweede leven**
Frank Pouwer
- 43 Jong geleerd**
Loet Lenting
- 44 Eerste hulp bij slijpen en wetten**
Deel 2: de juiste hoek
- 47 In beeld**
Sandra Witteman
- 48 Leerling en meester**
Jan van Harskamp en Ingrid Hoving
- 50 Boekentips**
Tips van Baptist
- 51 Noeste woordzoeker**
Maak kans op één van de favoriete tools van Maurice!

32

Uit de kunst
Mascha Bossuyt van
Think Pink Studio

34

Dossier oude ambacht
De geschiedenis van de scheepsbouw

Bron: Wikipedia

'Alles heeft al een keer ergens anders gestaan'

In 2021 begon Maarten Prins met een opleiding meubelmaken aan het Hout- en Meubileringscollege (HMC) in Rotterdam: een beter excuus voor een nieuwe houtwerkplaats bestaat bijna niet. In krap anderhalf jaar tijd veranderde de schuur in de tuin van zijn huis in Nieuwe-Tonge in een paradijs voor de houtbewerker in spe. "Ik heb het allemaal zelf ontworpen, erg leuk om te doen. En dat het dan ook nog werkt, dat is wel heel tof!"

"Het was niet van: ik wil in een dikke Porsche rijden, dus ik ga eens houtbewerker worden. Nee, het is een passie. Het duurde wel even voordat ik daar was. Eerst studeerde ik saxofoon aan het conservatorium. Daarna ging ik lesgeven en al snel begon ik aan mijn eigen instrumenten te prutsen. Ik deed stages bij reparateurs, had daarna een werkplaatsje op zolder en vervolgens ging ik in- en verkopen. Toen de werkplaats te klein werd, opende ik een winkel. Die had ik tot 2005. In 2000 startte ik ook nog een webshop in saxofoon- en klarinetaccessoires. En ik speelde als saxofonist. Ja, ik heb mijn uren wel gemaakt! Met saxofoon spelen ben ik zes jaar geleden gestopt. Ik had vreselijk last van migraine en kon niet meer op hoog niveau blazen. Het geluid van een bigband is echt beestachtig hard. Dus pakte

DE WERKPLAATS VAN Maarten Prins

ik het gitaarspelen weer op, vroeger deed ik dat ook veel. Ook begon ik een cursus gitaarbouw bij Ramon Riemersma. Ik heb mijn halve leven saxofoons gerepareerd en tussendoor mijn hele huis zelf opgeknapt, maar pas toen ik die cursus ging doen, viel het kwartje: ik wil kleine, fijne dingen van hout maken!”

De Festool afkortaag
KS 60 E-set.

Het vak leren

“Theorie, techniek, hout, machines en veiligheid, de opleiding tot meubelmaker is serious business. Je gaat niet naar het HMC om het te kunnen, je komt er om wat te leren. Op het conservatorium word je voortdurend op je tekortkomingen gewezen. Als je op een concert een foute noot speelt, kun je hem niet meer terug in je instrument stoppen. Het leuke van hout is dat je je fouten altijd weer kunt herstellen. Je bent alleen wel een paar uur verder!”

Loopruimte is erg belangrijk

“Twee jaar geleden verkocht ik de webshop. De opbrengst heb ik in de houtwerkplaats gestopt. Veel van het gereedschap en de machines komen van Baptist, maar ik heb ook het een en ander gekocht via Marktplaats. De werkplaats is nu zo goed als af. Het afzuigstelsel is bijna helemaal geïnstalleerd. Ik heb lang nagedacht over de logistiek. De ruimte is ongeveer vijf bij vierenhalve meter. Alles heeft al een keer ergens anders gestaan. Loopruimte is erg belangrijk, anders kun je niet werken, én je moet al je materiaal kwijt. De kolomboor staat bijvoorbeeld net iets hoger dan de zaagmachine zodat de planken er toch onderdoor kunnen. Bijna alles staat op wielletjes. En als ik lange stukken moet frezen kan de deur open.”

Mooi stuk hout

“Het is het materiaal zelf, de veelzijdigheid van hout, maar ook de techniek die erbij komt kijken, de vaardigheden die je moet hebben en de uitdagingen die je tegenkomt tijdens het houtbewerken waardoor alles bij elkaar komt. En het gereedschap natuurlijk. Niet dat ik een gereedschapsfreak ben. Ik ken iemand die zo voor 600 euro een nieuw zaagje koopt. Zo ver

ga ik niet, maar ik vind wel dat je fatsoenlijke spullen moet hebben. Als ik een schaaf nodig heb, koop ik een goeie. En als ik er geen geld voor heb, dan wacht ik tot ik het wel heb. Een mooi stuk hout verzieken met een botte beitel of schaaf, dat kan niet. Pas als ik de haartjes van mijn arm er met mijn beitel af kan scheren, is het goed. Je moet respect hebben voor het materiaal. Hout heeft er jaren over gedaan om zo mooi te worden.”

Schaven en frezen

“Ik heb geen favoriet gereedschap, maar als ik moet kiezen, dan kies ik een schaaf. Een schaaf is een prachtig ding: hoe het is gemaakt, dat er zo veel verschillende soorten van zijn, de fantastische dingen die je ermee kunt doen. Schaven zou ik kunnen verzamelen. Een mooie vitrine eromheen. Daar zou ik best de hele dag tegenaan kunnen kijken. Maar een goede set beitels is ook niet verkeerd, of mooie Japanse zagen. En machines, ja, die heb je gewoon nodig. Een schuurmachine, een lintzaag, een boor en een frees natuurlijk. The sky is the limit met frezen!”

‘Als ik ergens mee bezig ben, moet het af’

Het hele dorp je klant

“‘s Ochtends repareer ik saxofoons in mijn atelier en na de lunch ga ik naar de houtwerkplaats. Daar blijf ik de rest van de middag en soms ‘s avonds ook nog eventjes. Als ik ergens mee bezig ben, moet het af. Meubelmaken is een kwestie van zo min mogelijk fouten maken, maar dat gebeurt uiteindelijk toch natuurlijk. Je moet geen haast hebben, je kop erbij houden en 3D kunnen denken. Het is de bedoeling om mooie, kleine dingen te gaan maken, zoals vitrinekastjes, sieradenkastjes, schaakborden en snijplanken, en die te verkopen. Als je een snijplank maakt, is het hele dorp je klant. Ik blijf een ondernemer!” ●

Koen van Oort is meubelmaker en geeft sinds 2017 les op het ROC aan jonge meubelmakers in spe. Daarnaast vraagt hij zich van alles af. Waarom wilde hij het vak vroeger zelf zo graag leren, bijvoorbeeld. Of: valt er nog ergens romantiek te bespeuren in de dagelijkse praktijk van de meubelmaker? En: bestaat het ambacht eigenlijk nog wel?

door **Koen van Oort**

*‘Van onder-
maatse
scholier tot
rekendocent,
wie had
dat ooit
gedacht?’*

De duimstok

Rekenen, bah! Maar ja, het moet wel gebeuren. Voor een meubelmaker is het vet handig om goed te kunnen rekenen. Toen ik net begon met doceren dacht ik dat ik niks van de rekenles zou bakken. Zelf was ik vroeger namelijk helemaal geen rekenwonder. Eerlijk gezegd had ik een onvoldoende voor mijn eindexamen.

De eerste lessen waren rampzalig. Ik blufte mij door het lesboek heen en regelmatig viel ik bij mijn studenten door de mand. Gelukkig beschik ik over een gezonde dosis kwetsbaarheid en ben ik niet bang om toe te geven dat ik een fout heb gemaakt. Daar moesten mijn studenten maar aan wennen! En wat blijkt? Door veelvuldig uitleggen kun je heel goed worden in tafeltjes, breuken, procenten en ... in het metrisch stelsel.

De meter is het thema van mijn eerste les. Die zat al jaren, in de vorm van een duimstok, opgevouwen in de speciaal daarvoor bestemde zak van mijn rechterbroekspijp. De meeste interieurbouwers hebben die duimstok al lang ergens in een hoek gesmeten, maar ik zwéér bij het met messing beslagen palmhouten meetinstrument. Het is de missing link tussen de werkplaats en mijn rekenlessen.

Ik vraag dan ook stevast aan mijn studenten of ze hun duimstok - gelukkig zit die nog in het basisgereedschapspakket - mee willen nemen naar de allereerste les. Hoeveel streepjes staan erop? Een aarzeling, soms een student die begint te tellen. Duizend! Een verbaasde blik. Ja, natuurlijk!

Het ijs is gebroken. Meubelmaken en rekenen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden, nu wordt rekenen zinvol! Vierkante meters, de stelling van Pythagoras, de omtrek van een cirkel, hoofdrekenen en kostprijs berekenen. Wie mijn rekenlessen volgt, leert werkplaatsrekenen als de beste!

Van ondermaatse scholier tot rekendocent, wie had dat ooit gedacht?
En dat allemaal dankzij de duimstok!

JAPANESE COMBINATIEZAGEN

Gyokucho Japanse trekzaag 303 Tatebiki Noko Dozuki 240 mm

De Tatebiki is voorzien van crosscut tanden die ripcut geslepen zijn, waardoor het een perfecte zwaluwstaartzaag is. Het maakt de zaag dan ook zeer geschikt voor het zagen van hardere houtsoorten. De zaag is te gebruiken voor zowel afkorten als schulpen. Een Dozuki zaag, dus met rug.

Shogun Japanse trekzaag universeel Kataba 265 mm

Deze Shogun zaag heeft één rij gecombineerde (onregelmatige) vertanding, waardoor de zaag geschikt is voor het afkorten, schulpen en diagonaal zagen in hout. Dit is een Kataba zaag, dus elke houtdikte kan doorgezaagd worden.

Gyokucho Japanse trekzaag 610 Seiun Saku Ryoba 240 mm

Deze Ryoba zaag is er in vier lengtes: 210, 240, 270 en 300 mm zaagblad. Eén rij tanden voor schulpen, de andere voor het afkorten. Een richtlijn: geschikt voor houtdikte van ongeveer 1/3 van de zaaglengte. Dus een balk tot 8 cm, kan goed doorgezaagd worden met een zaag van 240 mm.

Shogun finerzaag Azebiki 90 mm

Een zaag met dubbele rij tanden voor specifiek gebruik. De zaag heeft een lang handvat en het zaagblad is licht gebold, waardoor deze ideaal is voor het zagen van fineer of voor het inzagen in het midden van materiaal. De ene kant is geschikt voor schulpen, de andere voor het afkorten.

Bekijk alle Japanse combinatiezagen

WESTERSE HANDZAGEN

Spear and Jackson Predator

Een budget handzaag met geharde tanden. De zaag heeft een goede prijs-kwaliteit-verhouding vergeleken met veel 'normale' handzagen in de markt. De Predator serie bestaat uit 8 zagen met specifieke vertandingen en toepassingen.

Spear and Jackson

De traditionele handzagen van Spear and Jackson hebben niet-geharde tanden. Deze kun je dus zelf slijpen en zetten. Nooit gedaan? Ga eerst oefenen op een oude zaag. Gebruik de juiste hoek en dezelfde beweging en kracht bij elke aanzet.

Pax

Het Engelse Pax heeft diverse modellen zagen met niet-geharde tanden. Goede kwaliteit staal, het zelf slijpen (en zetten) voor gebruik is een vereiste. Bijvoorbeeld aan de hand van het boek *Keeping the Cutting Edge* van Harold H. Payson.

Bad Axe

De absolute top voor handzagen! Onze voorraad wordt speciaal per stuk voor ons gemaakt. Je kunt ook je eigen zaag naar wens via ons samenstellen. Levertijd is enkele maanden, maar voor de liefhebber zijn deze zagen een feestje* om te gebruiken.

Bekijk alle westerse handzagen

* Zie ook het artikel over zagen op pagina 16.

MIJN FAVORIETE TOOLS

Meer dan dertig jaar werkt gereedschapsfanaat **Maurice van den Brink** bij Baptist. Hij vindt service en gebruiksgemak net zo belangrijk als hoogwaardig materiaal. Voor vormgeving heeft hij een zwak. Maurice verkoopt graag dingen die hij zelf mooi vindt en is daar eerlijk over. Dit zijn vijf van zijn favorieten.

SHINWA JAPANESE VERSTEKHAAK RVS 100 MM 45 /90

“Shinwa maakt mooi gereedschap. Deze verstekhaak is veelzijdig, goed door-dacht en knap gemaakt. De markering is bijvoorbeeld ingelakt. Daardoor blijft hij veel langer zichtbaar. Deze verstekhaak heb ik zelf thuis ook en gebruik ik overal waar ik maar een verstek- of winkelhaak voor nodig heb. Hoewel ik vroeger aan modelbouw deed en diorama's maakte, heb ik niet het geduld dat je nodig hebt om houtbewerker te zijn. Ik ben meer een klusser. Ik heb mijn eigen keuken en badkamer gemaakt, het casco van de bijkeuken zelf afgetimmerd en laatst heb ik een buitenkeuken gemaakt. Alles heb ik met deze verstekhaak afgetekend. Hij is heel nauwkeurig, hoewel hij niet geijkt is.”

BRIDGE CITY MULTITOOL MT-2 105 MM

“Deze multitool is buitencategorie mooi. Bridge City Tool Works zit in Amerika en heeft als filosofie dat het gereedschap er ook gelikt uit mag zien. Dit is een van hun mooiere producten. Ik ben gek op gereedschap en dit is van a tot z af. Het materiaal is hoogstaand, de manier van produceren en de denkwijze zijn goed, zelfs de verpakking is van premium kwaliteit. De multitool komt in een mooi zwart doosje, waar het precies in past, met een certificaat erbij. Het is echt een feestje, je kunt het zo cadeau doen. Vooral voor verbindingen is het een handig gereedschap. Het aftekeningedeelte van de mal kun je in een bepaalde hoek zetten. Dat heeft geen enkel ander merk.”

3 VERITAS KRUISSTAAL MET FIJNSTELLING EN METRISCHE MAATVERDELING

“Weer een aftekengereedschap. Dat komt omdat ik van voorbereiden hou. Ik vind: meten is weten en gissen is missen. Als je je voorbereidt, hoef je later minder te corrigeren. Veritas heeft verschillende kruisstalen, maar deze heeft alles wat je nodig hebt, zowel voor de klusser als de serieuze houtbewerker. Hij is gemakkelijk af te stellen, gebruiksvriendelijk en heeft een fijninstelling. De kleurstelling is perfect: zijdematzwart met messing. Dat is de huisstijl van Veritas. Deze kruisstaal staat bovenaan mijn verlanglijstje. Ik heb al heel veel gereedschap en koop alleen nog mooie dingen. Maar als ik straks een uitbreiding maak op mijn buitenkeuken, dan heb ik deze wel nodig. Vind ik. Ja, die hoort absoluut in de verzameling van een gereedschapsliefhebber!”

4 MICROJIG GRR-RIPPER 3D PUSHBLOCK

“Deze MicroJig vind ik een extra toevoeging: veiligheid is gewoon belangrijk. Dit duwblok houdt je vingers weg van de zaag. En als er dan toch ergens in wordt gezaagd waar het niet hoort, dan is het in de MicroJig. Jammer, maar dan had hij maar geen gereedschap moeten worden! Dit is niet zomaar een stukje speelgoed. Je voelt gewoon wanneer iets stevig is. Hier is over nagedacht. Er zijn vervangingsonderdelen leverbaar, het handvat is zo te monteren dat het voor links- en rechtshandigen geschikt is en je kunt de MicroJig uitbreiden. De antislip laag zit niet op het duwblok geplakt, maar is met zwaluwstaarten verbonden. Onder de stromende kraan wordt die weer hartstikke stroef. Veiligheid en gebruiksgemak gaan hier goed samen.”

5

MAKITA RT0702CX3J BOVEN- EN KANTENFREES INCL. 4 VOETEN

“Waarom deze frees? Omdat hij vier verschillende voeten heeft. De Makita is een volwaardige bovenfreesmachine met een span- tang van 6 en 8 millimeter, compleet met alle essentiële instellin- gen, maar heeft ook een voet waardoor je hem als kantenfrees- machine kunt gebruiken. Ook kun je ermee afschuiven: daar heb je normaal gesproken een lange frees voor nodig. En heb je een trap gemaakt van mooi hout en wil je antislip aanbrengen, maar zonder van die halve maantjes, dan kun je met het vierde hulpstuk dicht bij de rand komen, waardoor je er rubberen strips in kunt zetten. Deze Makita is gereedschap dat hoog op het lijstje van de serieuze klusser zou moeten staan. En de echte vakman? Die zal hem al hebben.”

Dossier
Gereedschap

Japanse en westerse zagen

*'Kies altijd de zaag
die bij jouw
werkzaamheden past'*

Een dozuki, toffelzaag, figuurzaag of zingende zaag: zagen zijn er in alle soorten en maten. Maar of je er nu muziek mee wilt maken of meubels, kies altijd de zaag die bij jouw werkzaamheden past. Mascha van der Meer, medewerker bij Baptist, zaagt je in dit dossier door over zagen en laat haar voorliefde voor de Japanse variant spreken.

“Ik merk dat veel mensen thuis met een botte zaag werken en dan ten onrechte denken dat zagen lastig is. Maar een degelijke, scherpe zaag maakt van zagen juist een feestje!” Aan het woord is Mascha van der Meer, samensteller van dit dossier. Hierin bespreken we twee groepen zagen: westerse zagen of duwzagen en Japanse zagen, de trekzagen. We beginnen dit dossier met laatstgenoemde.

Japanse zagen

Een Japanse zaag is een trekzaag. In plaats van een duwende beweging, zoals bij een westerse zaag, zaagt de zaag wanneer je deze naar je toe haalt. Reden hiervoor is dat Japanners op hun hurken werken en dan is duwen niet goed mogelijk. Het voordeel van een trekzaag is dat het gebruik ervan minder kracht kost en de zaagbladen dunner gemaakt kunnen worden. Ook is het maken van de eerste zaagsnede eenvoudiger. Het is over het algemeen makkelijker om recht te zagen met een Japanse zaag. Japanse zagen hebben meestal geharde tanden en blijven daardoor lang scherp. Zijn de tanden toch op, dan is het niet meer mogelijk de zaag opnieuw te slijpen. In dat geval dient het zaagblad vervangen te worden. Ook kunnen de geharde tanden sneller breken op bijvoorbeeld een noest of bij verkeerd gebruik. Als je een Japanse

zaag hard duwt of met te korte bewegingen, kan er een knik in komen en kun je er niets meer mee. Maak daarom in je beweging ook gebruik van de hele zaaglengte. Grofweg negentig procent van alle Japanse zagen zijn afkortzagen. Let dus goed op als je wilt schulpen. Japanse zagen zijn er in veel soorten, maar worden onderverdeeld in drie hoofdsoorten:

Dozuki: dit zijn zagen met een verstevigde rug. Het grote voordeel hiervan is dat het zaagblad nog dunner gemaakt kan worden omdat de rug extra stevigheid geeft. Dus je kunt er een zeer precieze zaagsnede mee maken (dunner dan een potloodlijn). Nadeel is dat je nooit dieper kunt zagen dan de positie van de rug. Deze zagen worden vooral gebruikt voor fijn werk en (zwaluwstaart) verbindingen.

Kataba: deze zagen hebben geen rug en zijn meestal bedoeld voor afkorten. Daarnaast zijn Kataba zagen geschikt voor algemener werk, dikker hout of voor het doorzagen van plaatmateriaal.

Ryoba: deze zagen hebben aan elke kant een andere vertanding. Het zijn universele zagen waarmee je met de ene zijde kunt afkorten en je de andere zijde gebruikt om te schulpen.

Een Japanse Dozuki, Kataba en Ryoba zaag.

Een Veritas kapzaag, toffelzaag en zwaluwstaartzaag.

Mascha

'Zagen kan zo leuk en makkelijk zijn. Bij open dagen zien we kinderen met een Katanaboy met een zaagblad van 500 mm eenvoudig dunne plakjes vers hout zagen.'

Welke zaag je kiest, hangt natuurlijk af van de werkzaamheden die je wilt uitvoeren. Naast zagen voor timmerwerk zijn er ook zagen voor snoeiwerk. Ook voor vers hout bijvoorbeeld is een Japanse snoeizaag een goede optie. Wil je snoeien op hoogte, dan plaats je een Japanse zaag eenvoudigweg op een tak en haalt hem naar je toe. Er zijn ook opvouwbare zagen voor vers hout, handig voor wie zijn zaag meeneemt. De opvouwbare optie is er trouwens ook voor andere Japanse zagen. Japanse zagen hebben vaak een langwerpige, recht handvat. Dat is soms wettens voor wie het handvat van een westerse zaag gewend is.

Westerse zagen

Dan de westerse zaag of duwzaag. De handzaag is bij de meeste mensen wel bekend: een groot, iets taps toelopend zaagblad met een stevige handgreep. Om met een westerse zaag te zagen, moet de gebruiker de zaag van zich afduwen. Westerse zagen zijn er in verschillende varianten en vertandingen, zoals: de ripzaag, afkortzaag, zwaluwstaartzaag, toffel- of rugzaag, schrobzaag of de gitaarzaag. Een niet-geharde westerse zaag kan in principe een leven lang meegaan, maar het bijhouden is wel een flinke klus. De zaag moet namelijk

niet alleen scherp gehouden worden, maar ook gezet. Baptist verkoopt hier de benodigde gereedschappen voor.

Nadeel van een westerse zaag is dat de eerste zaagsnede door de duwtechniek iets lastiger te maken is en dat het zaagblad bij te veel druk kan gaan zwabberen. Het blad is wel stevig, maar kan gaan 'dansen' op het hout. Dat heeft te maken met de zaagtechniek, maar het kan ook komen door een niet goed geslepen en niet goed gezet blad. Een goede zaagtechniek en -houding is bij het zagen erg belangrijk.

Tip van Mascha

Sta je op het punt je eerste Japanse zaag aan te schaffen? Overweeg dan een universeel exemplaar met gecombineerde tanden of de dubbel getande Ryoba. Niet geschikt voor alle werkzaamheden, maar wel een goed instapmodel.

Tip van Mascha

'Koop je een Japanse zaag bij Baptist, laat dan in het systeem zetten welke zaag precies. Zo kunnen we later altijd een passend vervangend blad leveren.'

Over het algemeen is het aanbod degelijke westerse zagen niet groot. Dat heeft ermee te maken dat een groot deel van het zaagwerk in het westen inmiddels is overgenomen door machines en de ontwikkeling van kwalitatief hoogwaardige handzagen daardoor grotendeels stopte. Het grootste gedeelte westerse handzagen wordt in grote aantallen geproduceerd en de meeste daarvan zijn voorzien van geharde tanden. Bij deze zagen geldt dan ook dat ze niet na te slijpen zijn. Omdat het handvat veelal vastzit, is deze zaag daarna in zijn geheel niet meer te gebruiken.

In de winkel van Baptist is naast een uitgebreide collectie Japanse zagen, ook een ruim aantal westerse zagen te vinden met niet-geharte tanden. Merken die deze zagen verkopen, zijn onder andere Bad Axe, Lie-Nielsen, Veritas, Pax en Spear and Jackson.

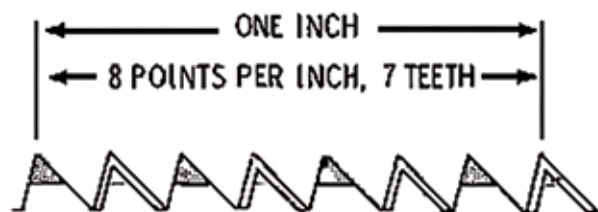
Vertanding

Bij de aanschaf van zowel een westerse zaag als een Japanse zaag is het belangrijk om op de vertanding te letten, uitgedrukt in TPI (teeth per inch) of PPI (point per inch). Japanse zagen zijn over het algemeen fijner vertand en minder gezet dan westerse zagen. Dit zorgt voor een preciezer resultaat. Daarnaast heeft een afkortaag een andere vorm tand en een fijnere vertanding dan een zaag voor het schulpen. Zagen voor vers hout zijn uiteraard grover dan zagen voor timmerwerk.

Woordenlijst

- **Schulpen** (*rip*) – in de lengterichting (met de nerf mee) doorzagen van hout.
- **Afkorten** (*crosscut*) – haaks op de nerf doorzagen van hout.
- **Zwaluwstaartzaag** (*dovetail saw*) – de naam zegt alles: geschikt voor het zagen van zwaluwstaartverbindingen.
- **Kapzaag** (*tenon saw*) – een zaag die voornamelijk gebruikt wordt bij het maken van de pen (tenon) bij een houtverbinding.
- **Toffelzaag** (*carcass saw*) – een kleine kapzaag, geschikt voor dunner materiaal.
- **Dozuki** – Japanse zaag met rug en een dun zaagblad, geschikt voor fijn werk.
- **Kataba** – Japanse zaag zonder rug, geschikt voor algemeen werk, dikker hout en platen.
- **Ryoba** – Japanse dubbelzijdig getande zaag voor zowel schulpen als afkorten.
- **Deuvelzaag** (*dowel saw*) – een deuvelzaag is niet gezet en beschadigt daardoor het hout naast de deuvel niet. Een deuvelzaag is heel flexibel en kan zo op het hout gedrukt worden.
- **Bomenzaag** (*one-man of two-man saw*) – geschikt om alleen of samen een hele boom (stam) mee door te zagen. Wordt ook gebruikt in wedstrijdverband.
- **Figuurzaag** (*fretsaw*) – alom bekend van school, maar er zijn tegenwoordig gelukkig stevigere exemplaren te verkrijgen, zoals de figuurzaag van Knew Concepts.
- **Decoupeerzaag** (*coping saw*) – model figuurzaag met een hogere zaaghoogte en een draaibaar zaagblad.
- **Zingende zaag** (*musical saw*) – raar maar waar: bij Baptist zijn ook zingende zagen te koop. Met minder scherpe tanden, zodat de muzikant zich niet bezeert.

Deze lijst is niet volledig, er zijn veel meer soorten zagen. Wil je meer weten over zagen en welk model het meest geschikt is voor jou? Loop dan binnen bij Baptist en vraag het één van de medewerkers!

Bron: www.disstonianinstitute.com

ZO WERK JE VEILIG

Stationaire machines

Afhankelijk van de machine waar je mee werkt, zijn er veiligheidsmaatregelen te nemen. In het algemeen is het van belang om te werken in een schone, opgeruimde werkplaats. Zorg dat je tijdens het werken met machines zicht hebt op de deur, zodat je ziet (en niet schrikt) wanneer iemand de werkplaats binnenkomt. Zorg ook dat de noodstop letterlijk binnen handbereik is. Draag persoonlijke beschermingsmiddelen (zie de eerste uitgave van Noest). En bij alle machines geldt: denk aan de stofafzuiging! Hieronder geven we je tips voor de volgende vier specifieke machines.

Cirkelzaagtafel

Vanzelfsprekend is bij het werken met een zaagtafel het belangrijkste dat je handen niet te dicht bij de ronddraaiende zaag komen. Een simpele duwstok of een uitgebreider MicroJig systeem zorgen ervoor dat je je werkstuk veilig langs de zaag kunt bewegen (zie ook de favorieten van Maurice op pagina 11). Daarnaast zorgen parallel- en verstekgeleiders voor nauwkeurigheid, maar ook voor veiligheid. Je kunt je daardoor beter op de zaagsnede focussen.

Freestafel

Voor het veilig en nauwkeurig bewegen van je werkstuk langs de frees zijn veerdrukkblokken een belangrijke toevoeging. Deze zorgen ervoor dat het werkstuk zowel vanaf de bovenkant als de zijkant tegen de aanslag geduwd wordt en hierlangs wordt geleid. Het hout zal dan niet onverwachts gaan klapperen of van de frees afschieten. Uiteraard is het belangrijk dat de schakelaar/noodstop goed bereikbaar is.

Vlak- en vandiktebank

Bij een vlak- en vandiktebank plaats je het hout op of in de machine en beweeg je het hout richting de schaafmessen. Laat de machine het werk doen en duw het hout er niet te snel doorheen. Om het hout beter te geleiden is het aan te raden om het werkblad in te smeren met een houtglijmiddel en aan het eind een rolbok te plaatsen om het hout op te vangen.

Lintzaagmachine

Veelal wordt het hout dat je gaat zagen op een lintzaagmachine gewoon in de hand gehouden en gestuurd. Ook hier kun je in veel gevallen veiliger werken door bij grote stukken hout gebruik te maken van een rolbok of een hulpstuk om het hout te geleiden. Goede verlichting draagt ook bij aan beter overzicht en daarmee veiligheid. Dat geldt natuurlijk voor alle werkzaamheden in de werkplaats.

*Bekijk de hulpmiddelen voor
machinale houtbewerking
van Baptist via
deze QR-code*

‘Massief hout is niet altijd beter’

*In gesprek met houthandelaar
Geert van Dijk
over fineer*

Massief hout, maar dan heel dun; dat is in het kort de definitie van fineer. Geert van Dijk, eigenaar van de Arnhemse Fijnhouthandel, weet er alles van en vindt het niet terecht dat mensen soms op fineer neerkijken. Fineer heeft namelijk veel goede eigenschappen. In deze NOEST vertelt hij je er alles over.

Geert van Dijk:
"Fineer is decoratief
en goedkoper."

Allereerst: wat verstaan we precies onder fineer?

"Fineer is eigenlijk massief hout, maar dan heel erg dun, meestal tussen de 0,55 en de 2,5 millimeter. Het doel was in beginsel om 'goedkoop hout' te voorzien van een laagje decoratief of kostbaar hout. Of om hout dat alleen beschikbaar is in hele kleine afmetingen, en dus te klein om het gewenste meubel in de gewenste houtsoort in massief hout te maken, tóch te kunnen toepassen op meubelstukken. Denk als voorbeeld aan wortelnoten dashboards in luxe auto's. Wat ook meespeelt bij de keuze voor fineer is dat je met vellen fineer met opeenvolgende tekening heel mooi het fineer kunt spiegelen. Hierdoor sluit de tekening op elkaar aan en loopt die als het ware door. Het schijnt dat er zelfs al in de piramides gefineerde meubels en sarcofagen gevonden zijn."

Hoe wordt fineer gemaakt?

Oorspronkelijk werd decoratief fineer met de hand gezaagd. Dat kon dan niet dunner dan circa 1,5 millimeter. Nu wordt fineer gestoken. Gestoken fineer geeft, net zoals het iets dikkere gezaagde fineer, de mooiste tekening. Fineer kan ook nog dunner: 0,55 millimeter is het meest toegepast. Een dunnere laag fineer betekent natuurlijk meer vierkante meters uit één stam. Daarnaast kan fineer ook geschild worden. Dit fineer heeft een onvoorspelbare tekening, maar dat hoeft niet lelijk te zijn, en wordt met name gebruikt voor de fabricage van triplex en multiplex."

'Handmatig
fineren?
Heb geduld!'

Waar komt het fineer vandaan en van welk hout wordt het gemaakt? Spreken we bijvoorbeeld van inlands en tropisch fineer?

"Nee, het onderscheid tussen soorten fineer zit hem niet in het afkomstgebied. Fineer kan je in beginsel van elke houtsoort maken. Decoratief of gestoken fineer wordt met name gemaakt van decoratieve, vaak duurdere soorten. Het heeft immers geen zin om decoratief fineer te maken van saaie of lelijke soorten. Geschild fineer dat voor multiplex gebruikt wordt, moet vooral goedkoop zijn: populieren, okoumé, grenen en vuren zijn dan de meest gebruikte soorten. Een uitzondering is het zeer hoogwaardige multiplex voor de scheepsbouw. Dit wordt gemaakt van duur geschild mahoniefineer."

Wat zijn de voordelen van fineer?

"Je kunt een meubel maken met een kern van bijvoorbeeld vurenhout, MDF of spaanplaat en dat met een dun laagje fineer toch een luxe uiterlijk geven. Het is ook veel goedkoper dan massief

De Arnhemse Fijnhouthandel heeft ca. 80 soorten fineer op voorraad van afzelia tot zebrano.

En een collectie wortelfineer van ca. 0,6 mm dik:

- amboïna wortel
- bubinga wortel
- eiken wortel
- essen wortel
- eucalyptus wortel
- iepen wortel
- madrona wortel
- noten wortel
- olijf wortel
- thuya wortel
- vavona wortel

hout. Bovendien: als je een kern hebt van MDF, spaanplaat of multiplex dan is dat zeer stabiel. Het werkt bijna niet. Daar kan je veel makkelijker technisch correcte producten van maken, ook in grotere afmetingen. Bij massief hout moet je altijd aan de werking blijven denken.”

En de nadelen?

“Fineer is kwetsbaarder dan massief hout. Bij lomp gebruik zou het fineer los kunnen laten of gaan rafelen, en dat is dan bijna niet te herstellen. Ook is het lastig om een gefineerd meubel te schuren om het opnieuw te lakken: als het fineer 0,55 millimeter dik is, dan schuur je er snel doorheen.”

In welke specifieke toepassingen is fineer geschikter dan massief hout?

“Als je een mooi, luxe uiterlijk wilt van een mooie houtsoort, bijvoorbeeld in een scheepsinterieur, dan is gefineerd plaatmateriaal stukken goedkoper dan hetzelfde in massief hout. Gebruikelijk is om per ruimte fineer uit één stam te gebruiken, dan heb je dezelfde kleur en structuur: dat staat mooier en rustiger. Wortelnoten dashboards kunnen niet eens van massief hout gemaakt worden: dit hout is niet beschikbaar in grotere afmetingen en bovendien erg bros. Wortelhouten fineer op dashboards wordt bovendien ook altijd gespiegeld om het beeld te versterken. En zoals gezegd is het met gefineerd plaatmateriaal makkelijk om technisch correcte producten te maken.”

Heb je tips voor het werken met fineer?

“Handmatig fineren is zeer arbeidsintensief en wordt eigenlijk nooit meer gedaan. Men werkt dan doorgaans met gefineerd plaatmateriaal. Wil je toch handmatig fineren, dan is mijn belangrijkste tip: heb geduld. We zeggen hier wel eens: de eerste keer mislukt het, de tweede keer lukt het half, en de derde keer gaat het misschien goed. Op onze site vind je meer informatie over fineerverwerking.”

Hoe duurzaam is fineer?

“In de zin van bestendigheid tegen weersinvloeden? Dan is fineer niet zo duurzaam. Als je het hebt over de impact op het milieu dan ligt dat uiteraard aan het afkomstgebied en het bosbeheer. Maar het rendement van een stam is met fineer hoger dan met gezaagd hout. Bovendien kan multiplex ook uit snelgroeiende dunne stammen gemaakt worden uit de eerste kapronde, dus in die zin is het zeker duurzaam.”

Is fineer niet een beetje truttig?

“Eind jaren ‘70 en begin jaren ‘80 had fineer onterecht een slechte naam. Dat kwam denk ik door een TV-reclame: ‘Klop klop, dat klinkt goed: massief eiken van Meubelfabriek Oisterwijk’. De perceptie was daardoor: massief hout is beter. Gefineerd plaatmateriaal heeft echter ook voordelen: het is stabiel, goedkoper en veel lichter in gewicht. Stel dat multiplex vandaag zou worden uitgevonden door een hippe startup in de grachtengordel, dan zouden ze vanwege de enorme mogelijkheden volgens mij binnen de kortste keren een enorme funding hebben!” ●

www.af.nl

*Fineer vind je bij de
Arnhemse Fijnhouthandel.
Gereedschap hiervoor
op Baptist.nl*

'Knutselen met beitels vind ik het leukst'

Panelen met ingenieuze geometrische patronen maken zonder schroeven en spijkers te gebruiken, kan dat? In Japan wel. Daar doen ze het al eeuwen. De techniek - *kumiko* - werd van oorsprong gebruikt voor het maken van kamerschermen, ofwel *shoji*. Een paneel bestaat uit kleine houten onderdelen die als een kunstige puzzel tot op de tiende millimeter nauwkeurig in elkaar passen. In Nederland is Douwe van Willigen een van de weinigen die deze vaardigheid beheerst. "Ik gebruik houten strips van twee millimeter dun die ik met een handzaagje op maat zaag. Daarna maak ik met de beitel de precieze hoek. De eerste twee stukjes passen altijd, die liggen los. Het gaat om die derde. Daardoor blijft het patroon vastzitten. De stukjes moeten precies even groot zijn. Pas bij het leggen van het derde stukje zie je of dat gelukt is."

Er bestaan honderden verschillende patronen om de houtjes binnen een raamwerk aan elkaar vast te klemmen. Vaak hebben ze een naam die verwijst naar de natuur, zoals sesamzaad of kersenbloesem. Een van de allerbekendste is *ase-no-ha*, een patroon in de vorm van een hennepblad. "Dat iets in elkaar blijft zitten zonder dat het lijm nodig heeft, vind ik fascinerend. De losse stukjes stellen niet veel voor, maar samen vormen ze een mooi, symmetrisch geheel," aldus Douwe. Een kumikopaneel bestaat uit een combinatie van patronen. Om het ontwerpproces van een paneel te vergemakkelijken bedacht Douwe een designtool en maakte die toegankelijk voor iedere kumikoliefhebber. "De tijd die het ontwerpen me kost, stop ik liever in het werkproces. Het knutselen met beitels vind ik het leukst."

www.instagram.com/douwesprojects

Wil je meer weten over Douwe en over kumiko, lees dan verder op www.baptist.nl/noest

IN BEELD

MADE IN... Japan

In deze serie komen landen aan bod die bekend zijn om hun houtbewerkingsgereedschap. In veel gebieden waar staalproductie is of was, worden namelijk ook goede gereedschappen gemaakt. In de eerste NOEST begonnen we dicht bij huis met Remscheid en Wuppertal in Duitsland, nu kijken we naar Miki en Niigata in Japan.

Herkomst

Een groot deel van de Japanse gereedschappen komt uit Niigata in het noorden of Miki in het zuidelijke gedeelte van Japan. Van oudsher, en dat geldt vaak nog steeds voor kleine ambachtslieden, is de maker het merk. Een Japanse schaafbeitel wordt bijvoorbeeld door vele schavenmakers gemaakt van Hitachi white paper staal. De schaafbeitels lijken dan ook erg op elkaar, maar de smid en de ervaring die hij of zij meebrengt maken het verschil in kwaliteit en prijs. Japanse fabrikanten zijn dan ook erg gefocust op hun specialiteit. Een schavenmaker gaat dan ook geen zagen produceren, terwijl dat in het Westen wel gebeurt.

De Japanse staalproductie nam een vlucht in de tijd van de Samurai (vanaf ca. 1100). Vanaf die tijd werd de kwaliteit van het staal steeds hoger gewaardeerd en kon het gereedschap, waaronder de Samurai zwaarden, ook steeds scherper vervaardigd worden. De Shapton wetsteen korrel 30.000 (met slijpdeeltjes van 0.49 micron) die wij leveren, wordt in Japan dan ook gebruikt voor het scherpere van een Samurai zwaard.

Hedendaags Japans gereedschap

Japanse houtbewerkingsgereedschappen hebben al vele jaren een speciale plek in ons assortiment. De gereedschappen werken vaak net anders dan de westerse gereedschappen. Zo zijn er vele soorten Japanse zagen, waarmee je zaagt door een trekkende beweging in plaats van te duwen zoals bij een westerse zaag. Meer hierover lees je ook in het uitgebreide artikel over zagen op pagina 16.

Daarnaast bieden we series Japanse steekbeitels voorzien van twee lagen staal: een flexibele dragende laag en een harde laag die zorgt voor de scherpte.

De Japanse gebonden wetstenen zijn ook erg bekend. Dit zijn rechthoekige blokken voor het wetten van je snijdende gereed-

schappen. Maar ook de schaven, meetgereedschappen, markeermessen, snoei- en heggenscharen hebben specifieke kenmerken die anders zijn dan die van westerse gereedschappen. In de winkel kunnen we adviseren over de verschillen en de voor- en nadelen. ●

Welke merken kun je vinden bij Baptist?

Uit Miki o.a.:

- Gyokucho
- Ice Bear/King
- Shogun
- Suehiro

Op de site van Baptist vind je via de zoekfunctie producten van deze merken

Uit Niigata o.a.:

- Shapton
- Shark Saw
- Shinwa

Andere Japanse merken waarvan je producten bij Baptist in het assortiment vindt:

- Atoma uit Nagoya
- Makita uit Anjo
- NT Dresser uit Osaka
- Ohishi Toishi uit Kyoto
- Okatsune uit Hiroshima
- Silky uit Ono

Opleidingscentrum De Schrijn in Langbroek

HART VOOR MENS EN HOUT

Sinds 1992 geven Michel Sadon en Erik Verkuil van De Schrijn uit Langbroek cursussen meubelmaken. Hoe is dat ooit ontstaan en waar ligt nu eigenlijk de focus: op hout of toch op de mensen die ermee werken? Een gesprek over ambacht, duurzaamheid en natuurlijk de mens.

Ooit rook het er naar varkens, nu is de oude varkensstal in het mooie Langbroek omgetoverd tot een grote houtwerkplaats. Om de lucht eruit te krijgen, werden de wanden schoongemaakt en ingeweven met rozemarijnolie. Van zowel de varkens als de rozemarijn is niets meer te ruiken: hout is nu de overheersende geur. Erik Verkuil en Michel Sadon, die hun opleidingscentrum De Schrijn gevestigd hebben in de voormalige schuur, leerden elkaar kennen op de meubelmakersvakschool (het HMC) in Amsterdam. Erik had daarvoor al een opleiding gedaan in de zorg en werkte als verpleegkundige. “Maar dat was het niet. Via via kwam ik toen in een houtwerkplaats terecht waar drugsverslaafden werkten. Vanaf dat moment wilde ik met mijn handen werken.” Ook Michel had er al een zoektocht langs verschillende opleidingen op zitten. “Toen kwam het meubelmaken op mijn pad. Tijdens de opleiding merkte ik: dit past bij mij.”

Missie

Erik had vanaf het moment dat hij aan zijn meubelmakersopleiding begon al het plan om voor zichzelf te beginnen. “En toen kwam Michel erbij.” Ze begonnen met meubels maken, maar al heel snel gaven ze in de weekenden cursussen. Erik, lachend: “Eigenlijk begon dat omdat we klanten wilden ‘opvoeden’: we wilden ze laten zien wat er allemaal komt kijken bij het maken van een meubelstuk.” Hoewel er in de regio Langbroek best markt was voor handgemaakte meubels, werden de cursussen een prettige extra bron van inkomsten. En het werken met mensen bleek op deze manier toch ook weer heel erg leuk. Michel: “Tijdens cursussen heb je echt tijd om met elkaar iets mooi te schaven en af te werken. Die tijd neem je als meubelmaker meestal niet. Na een aantal jaren besloten we dan ook om helemaal de switch te maken naar het geven van cursussen.” Erik: “Internet kwam op, de acquisitie werd gemakkelijker; we moesten op een gegeven moment wel kiezen. Je kan maar één ding goed doen.” Maar belangrijker dan een vaste bron van inkomsten was toch wel het werken met mensen en het verspreiden van de liefde voor het houtbewerkingsvak. “We kregen een missie”, zegt Erik.

Balans

Een extra missie vonden de twee in het enthousiasmeren van jongeren voor het werken met hun handen en specifiek voor houtbewerking. Michel: “We hebben ook cursussen voor tien- tot twaalfjarigen en voor dertien- tot zeventienjarigen. We hopen daar al het

vlammetje aan te wakkeren. Financieel is het minder interessant, maar we willen gewoon dat hier kinderen rondlopen.” Zo is een oud-cursist die met zijn vader meekwam, inmiddels een meubelmakersopleiding begonnen en zijn er meerdere kinderen die doorgaan met houtbewerkingscursussen. “We zien ook veel twintigers”, vertelt Erik. “Vaak mensen die een switch willen maken in hun werk.” “Deze mensen hebben hun plek nog niet helemaal gevonden”, vult Michel aan, “en kijken dan hier of ze helemaal iets anders willen gaan doen of alleen een goede hobby zoeken.” Erik: “Uiteindelijk switchen de meeste mensen niet, maar vinden ze hier wel de balans.” Dat dit veel mensen aanspreekt, blijkt wel uit de cijfers: wekelijks komen er zo’n tweehonderd leerlingen langs en het aantal docenten is inmiddels uitgebreid naar dertien.

Onder de knie

Is het meubelmaken misschien inmiddels een instrument geworden voor iets anders: het helpen van mensen met het vinden van een weg die bij ze past? “Het is inderdaad een gereedschap geworden”, zegt Erik. Michel: “Niet voor niets noemen we onszelf een *gereedschatkist* voor mens, hout en ambacht. Je leert jezelf hier kennen, niet alleen je gereedschappen.” Maar natuurlijk is er ook veel aandacht voor het ambacht en het goed gebruiken van beitel en schaaf. Michel: “Veel mensen zijn zoekend, ze weten niet precies hoe ze gereedschappen moeten gebruiken. Die willen het ambacht leren. Een filmpje werkt dan niet,

want er moet echt iemand met je mee kijken. En dat kan hier.” De Schrijn geeft zowel korte workshops van bijvoorbeeld één zaterdag als lange opleidingen van één jaar. “We proberen mensen hier te leren denken met hun handen en vingers”, zegt Erik. “We hebben die aanleg allemaal, alleen ontwikkelen die niet. Iets leren heet niet voor niets ‘onder de knie krijgen’, je moet vaardigheden echt in je lijf krijgen. Natuurlijk heb je je verstand daarbij ook nodig. Maar die combinatie van hand, hoofd en hart, die missen we in de huidige maatschappij echt enorm.” Volgens beide mannen ligt daar het plezier voor het oprapen: als hand, hoofd en hart samenwerken. Het resultaat hoeft dan geen perfect meubel te zijn; het bezig zijn zelf zorgt voor de voldoening.

Duurzaam van A tot Z

Maar terug naar het hout. Achter het cursusgebouw van De Schrijn prijkt sinds kort een mobiele zaag. Hiermee worden de veelal lokaal verkregen stammen tot planken gezaagd, om vervolgens te drogen in de eigen droogschuur. Erik: “Hiermee hebben we het hele proces in eigen huis.” Michel vult aan: “Het is ook heel leuk om zelf een boom open te zagen en te zien wat er tevoorschijn komt. Ook voor cursisten is dat heel mooi om mee te beginnen.” Tropisch hout komt er sowieso niet in, zo veel mogelijk hout komt uit Nederland en anders uit West-Europa. En een proces dat duurzaam begint, moet ook duurzaam afgemaakt worden: “Voor het afwerken gebruiken wij alleen olie en was, omdat

Boodschappenlijstje

Onmisbare gereedschappen voor elke startende houtbewerker:

- Japanse zaag
- bankschaaf
- steekbeitelset
- blokhaak
- aftekenmes
- potlood en vulpotlood
- stalen liniaal
- slijp/wetsteen

*Aan de slag met houtbewerking?
Het draait volgens Erik en Michel
om deze drie zaken:*

1. Mens

Bij De Schrijn komen veel mensen die zoekend zijn in hun werk of de balans tussen werk en privé. Erik: “We proberen mensen hier te leren denken met hun handen en vingers. We hebben die aanleg allemaal, alleen ontwikkelen die niet. Die combinatie van hand, hoofd en hart, die missen we in de huidige maatschappij echt enorm.”

2. Hout

Het hout dat bij De Schrijn wordt gebruikt, is bij voorkeur van lokale herkomst. Achter het cursusgebouw prijkt sinds kort een mobiele zaag, waar hout wordt verzaagd en vervolgens gedroogd in de eigen droogschuur. Michel: “Het is heel leuk om zelf een boom open te zagen en te zien wat er tevoorschijn komt. Ook voor cursisten is dat heel mooi om mee te beginnen.”

3. Ambacht

Natuurlijk leer je bij De Schrijn ook de kneepjes van het vak. Michel: “Een filmpje werkt dan niet, want er moet echt iemand met je mee kijken. En dat kan hier.” De Schrijn geeft zowel korte workshops van bijvoorbeeld één zaterdag als lange opleidingen van één jaar. Het resultaat hoeft nooit perfect te zijn, als het maar voldoening schenkt.

dat volgens ons het meeste recht doet aan het hout”, zegt Michel. De zorg voor de aarde is tenslotte ook terug te vinden in de zonnepanelen op het dak en de verwarming op tot briketten geperste houtkrullen.

Uitwisseling

In de ruim dertig jaar dat Erik en Michel samen De Schrijn runnen, hebben ze zelf ook veel geleerd. “Als jonge mensen wilden we echt iets neerzetten, nu is het groter geworden dan wij”, zegt Michel. “We zijn veel meer dienstbaar aan het bedrijf”, vult Erik aan. Michel: “We laten iets achter, maar halen hier zelf ook dingen van onze leerlingen. Het is een uitwisselingsplek geworden.” Toch zijn er nog ambities: binnenkort openen Erik en Michel samen met een van hun docenten een tweede locatie in Utrecht. De eerste cursussen daar zitten al bijna vol. En ook bij Baptist zijn de docenten van De Schrijn regelmatig te vinden voor een workshop. Een andere ambitie is een ‘balkengat’:

een plek met stromend water waarin stammen worden verduurzaamd. Hout dat enkele jaren in een balkengat ligt, heeft zijn sappen omgewisseld voor water. Dit maakt het hout makkelijker te bewerken, duurzamer en – verrassend wellicht – het droogt sneller. De meeste balkengaten in Nederland zijn verdwenen, maar Erik en Michel hopen binnenkort gebruik te kunnen maken van een bestaand gat in Wijk bij Duurstede.

Menselijke maat

Zo proberen Erik en Michel op hun eigen manier goed te doen. Kleinschalig, maar daarom niet minder lovenswaardig. Het levert niet alleen een duurzame onderneming op in de breedste zin, maar ook langdurige en duurzame relaties met hun leerlingen. Michel: “We hadden best tien filialen kunnen hebben, maar dan verdwijnt de menselijke maat. Zo voelt het goed.” ●

www.deschrijn.nl

'Werken met hout is teamwork'

Vier jaar geleden liep ze nog hooggehakt en in mantelpak gestoken rond als marketing- en communicatiedeskundige, maar nadat Mascha Bossuyt die hakken aan de wilgen hing, kwam de kunstenaar in haar naar boven. En hoe. Beelden, installaties, maar vooral pyrografiekunst: vanuit Think Pink Studio in Rhenen stroomt het de wereld in. "Hout is het beginpunt. Al het andere komt erbij."

"Ik was altijd al met hout bezig, maar hobby-matig. Zo vond ik snijplanken maken leuk. Op een gegeven moment was ik daar klaar mee, maar nog niet klaar mee, snap je. Ik moest er nog wat mee, maar ik wist niet wat. Van alles heb ik geprobeerd - frezen, gutsen, verven - ik vond het drie keer niks. Toen kocht ik een brandpen van een paar euro. Die heb ik één keer gebruikt, met een slecht resultaat, maar toch voelde ik direct: dit kan iets worden. Meteen heb ik een Razertip gekocht. Een goed apparaat, dat heb je voor je leven."

Eerst verdiende geld

"Er zijn drie merken pyrografieapparaten van hoge kwaliteit: Peter Child, Brenn-Peter en Razertip. Razertip ligt fijn in de hand en heeft veel verschillende puntjes. Heb ik zin in een ander puntje, dan koop ik een ander puntje. Acht euro kost het me. Nou, zo kun je nog eens iets uitproberen. Van tevoren haal ik met de schuurmachine alle oneffenheden weg. Met een mespuntje zet ik alle lijnen. Dan schuur ik het af. Eerst had ik een huis-, tuin- en keukenschuurmachine. Stond ik te schuren en te schuren! Met mijn eerst

UIT DE KUNST

verdiende geld ben ik meteen naar Baptist gerend, haha! Alle spullen die hier staan heb ik zelf bij elkaar gewerkt, daar ben ik best trots op.”

Pyrografen

“Je hebt een aantal variabelen als je pyrografeert: het hout waarmee je werkt, de temperatuur van het apparaat, het puntje dat je gebruikt en de snelheid van je hand. Teak pyrografeert heerlijk. Het is vettig en heeft veel kleurverschillen, van wit tot knal donkerbruin. Het ruikt ook lekker. Kruidig. Appel staat qua geur met stip op nummer één. Maar mijn favoriet om mee te werken is beuk met slaap. Ik pyrografeer zo dat je de lijnen niet voelt als je er met je hand overheen gaat. Die techniek, met het mespuntje, heb ik zelf doorontwikkeld. Na het schuren breng ik schaduw aan met de shader. In stapjes maak ik het hout steeds donkerder. Ik kan alle tonen shaden.” Lachend: “Vijftig tinten hout in plaats van vijftig tinten grijs!”

Praathout

“Hout is mijn natuurlijke inspiratiebron. Werken met hout is teamwork. Jij wil wat en het hout wil wat. Je moet het hout laten praten en ernaar luisteren. Niet zomaar iets erop kwakken, maar kijken hoe je jouw hout kunt laten shinen. Je hebt hout dat niks zegt én er is hout dat je uitnodigt en inspireert om er iets mee te doen. Praathout noem ik dat. Hout waarmee je chemie hebt. Zo kun je een stukje praathout tegenkomen dat een schaalje wil worden, of een bootje dat vaart!”

Stout zijn

“Ik hou van de rust van het pyrografen. En het feit dat het laagdrempelig is: je kunt het aan de keuken-

‘Ik heb weleens gepyrografeerd met een gasbrander, zo gaaf!’

tafel doen. Ik ben geen puritein. Ik hoef niet per se alles met de beitel te doen. Als het van rats (maakt een snelle beweging) gaat, is het ook goed hoor! Pyrografie is al gauw tuttig, maar voor mij is het dat helemaal niet. Ik heb wel eens gepyrografeerd met een gasbrander, zo gaaf! Ik vind het wel leuk om een beetje stout te zijn. Dat moet ook als je kunstenaar bent. In Harry Potter staat een zin die zo ongeveer mijn levensmotto is: Ik zweer plechtig dat ik snode plannen heb. Haha!” ●

Mascha geeft ook pyrografieworkshops:
www.thinkpink.studio

Dossier
Oude ambacht

De geschiedenis van de scheepsbouw

*Net zo gevarieerd als
de mensheid zelf*

Er zijn drie typen schepen: boten voor personenvervoer, voor goederentransport en gevechtsschepen. De vorm en bouwwijze ervan zijn in iedere tijd bepaald door plaatselijke materialen, vaarwateren, kennis, gereedschappen, culturen en tradities en blijken net zo gevarieerd als de mensheid zelf, aldus scheepswerktuigkundige Wiel Toussaint. Hij neemt ons mee op een kleine expeditie door de geschiedenis van de scheepsbouw.

Boot uit papyrus, bron: Wikipedia.

Oudheid

Er zijn weinig overblijfselen van schepen uit de oudheid. De meeste gegevens zijn ontleend aan opgegraven grafgraven, ceremoniële schepen en afbeeldingen op keramiek en muren. Van de bewaarde teksten beschrijven slechts enkelen de bouw en inrichting van schepen.

Egyptenaren

De Nijl werd al in de prehistorie (4000 v.C.) druk bevaren. Egyptenaren waren kundige botenbouwers. De eerste boten bestonden uit papyrus en doornstruiken. Op afbeeldingen is te zien dat doornstakken baksteensgewijs aan elkaar gemaakt werden en met stevige, lange pennen onderling verbonden tot een romp, waarna dwarsbalken werden aangebracht. Spanten gebruikten ze niet. De naden werden dichtgestopt met papyrusvezels. De mast was van acaciahout en de zeilen van papyrus. Toen er, vanwege de groeiende handel en het vergroten van het vaargebied, grotere schepen nodig waren, importeerden de Egyptenaren cipres- en cederstammen van de Levantekust en Cyprus om mee te bouwen.

Kretenzers en Feniciërs

Hoewel er van de schepen uit die tijd niets is teruggevonden, waren de Kretenzers en de Feniciërs vermoedelijk zeevarende volkeren. Vanaf 2000 v.C. voeren schepen met tin, amber, ivoor en andere handelswaar langs de kusten van de Atlantische Oceaan. Tussen oorlogs- en vrachtschepen was nog weinig verschil. Vanaf het begin van de 6e eeuw v.C., toen de opkomende handel in de Middellandse Zee vroeg om grotere, ruimere schepen, veranderde dat en ontstond er een duidelijke scheiding.

Grieken en Romeinen

De typerende rompvorm van de vrachtschepen, kort en bol, is gedurende de gehele Grieks-Romeinse oudheid grotendeels gelijk gebleven, behalve in grootte. De meeste vrachtaarders hadden een mast, waaraan een grote ra met een rechthoekig zeil was bevestigd. Een oorlogsschip, een trireem, had roeiriemen. De constructie was vooral gericht op het plaatsen en beschermen van de roeiers. In het begin vocht men op zee zoals op land: van man tot man. Een lange loopplank met aan het uiteinde een scherpe pin werd aan het vijandige schip gehaakt om het

Replica van een trireem, een oorlogsboot, bron: Wikipedia.

te bestormen. Al gauw bleek een ramstevan een veiliger manier om schepen uit te schakelen. Ook verschenen er verhoogde platforms voor boogschutters en speerwerpers.

Middellandse zee

Het grootste deel van de romp van een trireem was van lokale houtsoorten gemaakt - spar, den, pijnboom en ceder - maar de kielbalk was van eikenhout, dat stevig genoeg is wanneer het schip aan land werd getrokken. De kiel van vrachtschepen was van pijnboomhout, met eronder een eikenhouten strip. Bij kleinere boten werd beukenhout gebruikt. De oude scheepsbouwers moeten zeer precies te werk zijn gegaan, want de wrakken uit de Middellandse zee vertonen geen sporen van breeuwsel.

Noord-Europa

Ook op de Noordzee werd gevaren om de handel en ook daar zijn de schepen, gemaakt van natuurproducten, vergaan tot de laatste cel. In Nederland zijn wel boomstamkano's uit de oudheid gevonden. Die werden voornamelijk gebruikt voor binnenslands transport. Voor de zeevaart werden vermoedelijk huidenboten gebruikt: aan elkaar genaaide huiden gespannen over een geraamte van gevlochten en gekloofde wilgentenen.

Met de ontdekking van het brons (3000 v.C.) kwamen er gereedschappen tot ontwikkeling waarmee schepen van hout konden worden gemaakt. In Engeland werden resten gevonden van twee platte eikenhouten vaartuigen, de Ferriby boten, die waarschijnlijk bedoeld waren voor de binnenvaart.

Middeleeuwen

Na de ondergang van het Romeinse Rijk stortte de handel in Zuid-Europa niet in. Het Byzantijnse Rijk bleef bestaan. De gevechten om de heerschappij duurden voort en stimuleerden de ontwikkeling van gevechtsschepen. De bouw van vrachtschepen veranderde in eerste instantie niet, behalve dat het Arabische driehoekige zeil het gebruikelijke vierkante zeil verving.

Cocca's

Tot de kruistochten. Vanaf 1147 lieten Noord-Europeanen in Zuid-Europa vrachtschepen bouwen, zogeheten koggen, om deze logistiek uitdagende operaties voor elkaar te krijgen. Dit beïnvloedde de bouw van de Venetiaanse en Genuese vrachtschepen en zo ontstonden cocca's, handelsschepen met een lange romp. Typisch voor de mediterrane bouwwijze is de gladboordige

karveelbouw: de huidplanken zijn onderling met elkaar verbonden door kleine dwarsplankjes en met pennen vastgezet.

Nydam en Sutton Hoo

Door volksverhuizingen en een bloeiende handel groeide in de periode tussen de Romeinen en Karel de Grote de vraag naar grotere en meer zeevaardige schepen. De schepen die uit de Romeinse tijd overgeleverd zijn, laten zien dat in Europa overnaads gebouwd werd: dakpansgewijs. Het oudste bekende schip van dit type is de Nydam-boot. Het vaartuig is gebouwd rond het jaar 320. Het is de oudste zeevaardige roeiboot. Het hout was nog behoorlijk intact, maar omdat al het ijzer in de bodem vergaan is, en daarmee ook de klinknagels, was de boot uiteengevallen. Bij de Sutton Hoo boot, zo'n driehonderd jaar later gebouwd, heeft men in de tussentijd geleerd hoe planken in de lengte aan elkaar gezet kunnen worden om laadvermogen en zeevaardigheid te vergroten.

Kampener Kogge, bron: Wikipedia.

Verschillen in bouworde

Gaandeweg ontstond meer verschil in bouworde. De Scandinaviërs kenden de zaag niet en ontwikkelden, mede daardoor, langschepen. Ze kloofden stammen door middel van wiggen tot lange latten met een driehoekige doorsnede en bewerkten die vervolgens met bijlen en dissels tot planken, die overnaads op elkaar vastgemaakt werden met ijzeren klinknagels. Hun schepen waren flexibel en geschikt voor open water en lange reizen. Een Scandinavisch vrachtschip, een knarr, was korter, breder en ook trager.

De Friezen, de bewoners van de kust vanaf het Zwin, gelegen in België nabij Brugge, tot waar de Wezer uitmondt bij Bremen, bevoeren de kuststroken langs de Noordzee. De zanderige bodem, zandbanken en vaak woeste branding vroegen om sterke platbodems, zoals de punter, de schokker en de hoogaars.

Rivieraak

De rivieraak is een erfenis van de Romeinen en werd gedurende de vroege middeleeuwen het meest gebruikt. In Zwammerdam en in Rotterdam zijn restanten van rivieraken gevonden. Dit schip kende een platte bodem en was rechthoekig van vorm. De rivieraak was lastig te besturen en kon niet goed tegen sterke stromen, waardoor hij niet geschikt was voor lange afstanden of groot water en voornamelijk voor lokaal vervoer werd gebruikt.

Hulk

Een hulk had de vorm van een sikkel en werd ongeveer vanaf de negende eeuw gebruikt. Kenmerkend aan dit soort schepen is dat ze geen voor- en achterstevan hadden, zodat ze weerbaarder en stabielere waren dan de platte aak. Dat maakte ze geschikt voor grotere afstanden en onstuimigere wateren en dus voor zee- en langeafstandsvaart.

Kogge

Er zijn enkele goed geconserveerde koggen uit verschillende tijdvakken gevonden. In grote lijnen bleef de kogge gedurende lange tijd het standaard vaartuig. Grotere koggen werden voornamelijk ingezet als vrachtschepen op zee. Ze waren rond de twintig meter lang en kenden een diepere romp dan rivierkoggen. Ze hadden een groot laadvermogen en voeren voornamelijk over de Noord- en Oostzee, maar er zijn ook koggen opgegraven in de Middellandse Zee.

Binnenscheepvaart

Het deltagebied van de Lage Landen had door de grote rivieren een belangrijke positie binnen het zich ontwikkelende Europese handelsnetwerk. De middeleeuwse binnenvaart bestond uit lokale vaart, middellange vaart en langeafstandsvaart. Tussen die uitersten ontwikkelde zich een steeds dichter wordend net van geregelde scheepvaartbewegingen die de vele steden en markten in de Lage Landen onderling verbond. Hoewel er geen volledig overzicht is van de vaartuigen die in de binnenvaart gebruikt werden, bestond er een ruime variatie aan schepen en bootjes. Technische veranderingen zorgden er voor dat de schepen uit het eind van de middeleeuwen wezenlijk andere kenmerken hadden dan aan het begin. Toch was er wel degelijk continuïteit. Vanwege de functie waarvoor vaartuigen werden ingezet en uit gewoonte en traditie bleven vorm, uitvoering en bespanning lange tijd hetzelfde.

Verbinding van vlak en zijde bij een rivieraak

Bij de bouw van middeleeuwse rivieraken werd de zijde in zijn geheel tegen het vlak gezet. Om een stevige verbinding te krijgen werd de rand van de buitenste vlakplanken aan de bovenzijde iets dikker gehouden. De onderkant van het boord steekt iets onder het vlak uit.

Platboomd vrachtschip

Vanaf de late Middeleeuwen beantwoordden schepen bijna allemaal aan het typische stramien van een platboomd vrachtschip. Deze binnenschepen hadden een voordek en een klein vooronder, een grote luikenkap en een roefje achterop. Een enkele mast met een gaffeltuig en één of meer voorzeilen, een stevenroer en zijwaarden maakten het beeld compleet.

Platboomd (Platbodem) boot met zijwaard, bron: Wikipedia.

Gebaseerd op een ontwerp van Iain Oughtred, bron: Wikipedia.

Moderne tijd

Door de industriële revolutie werd ijzer, en later ook staal, als bouwmetaal geïntroduceerd. Vanaf ongeveer 1885 werden zeilende vrachtschepjes van ijzer gebouwd. Dat kwam goed uit, want de beschikbare bomen voor de bouw van houten schepen waren zo langzamerhand opgebruikt.

Oude en Nieuwe Wereld

In Noord-Europa, de Oude Wereld, werden boten op ervaring gebouwd. De kennis van de botenbouw werd overgedragen van bouwmeester naar gezelschap. In de Nieuwe Wereld, met name Noord-Amerika, was deze ervaring niet in voldoende mate aanwezig. Daar ontwikkelde men een methode om de lijnen van een schip op papier te zetten. De wetenschap doet zijn intrede in de scheepsbouw en verplaatst de ontwikkeling van scheepsbouw van de werf naar de tekentafel.

Zelf boten bouwen

Door deze ontwikkeling komt het bouwen van boten binnen het bereik van een groter publiek. Ook voor particulieren is het nu mogelijk om een boot in elkaar te zetten. Er zijn diverse ontwerpers die tekeningen van eenvoudig te bouwen boten hebben gemaakt, zoals Iain Oughtred, Paul Fisher en Phil Bolger. Zo kan iedereen de lol van het bouwen en het plezier van het varen in een zelfgemaakte boot ervaren. ●

Woordenlijst

- **Breeuwsel:** Vulmiddel - zoals hennep, mos of teer - om de kieren tussen de planken te dichtten.
- **Gaffeltuig:** Type zeil waarmee de mast verlengd kan worden.
- **Gladboordige karveelbouw:** De planken of delen worden met de zijkant tegen elkaar geplaatst.
- **Hoogaars:** Zeilschip, voornamelijk gebruikt in de Zeeuwse visserij.
- **Huidplanken:** De buitenste planken van een schip.
- **Kiel(balk):** De ruggengraat van de scheepsromp.
- **Luikenkap:** Afdekking van het laadruim.
- **Overnaadse bouw:** De planken of delen overlappen elkaar.
- **Papyrus:** Bladeren van de Papyrusplant of Papyrusriet.
- **Punter:** Verzamelnaam voor kleine open platbodemboten. De oudste vorm is een boomstamkano.
- **Ra:** Het dwarshout aan de mast waaraan het zeil bevestigd wordt.
- **Roef:** Overdekt verblijf op een schip.
- **Schokker:** Nederlands historisch scheepstype. Geschikt als vissersschip op grote wateren.
- **Spanten/bespanting:** Vanaf de kiel worden de spanten (de ribben) naar boven geplaatst. De kiel met de spanten vormen het frame van het schip.
- **Stevenroer:** Het roer aan de achtersteven (uiterste achterzijde) van een schip.
- **Voorzeil:** Het zeil dat vóór de mast gehesen wordt.
- **Zijzwaarden:** Worden gebruikt voor stabiliteit bij platbodemboten die varen in ondiep water.

FRANK POUWER: HOUT MET EEN ZIEL

Wie zoekt naar kwaliteitshout met een verhaal komt vanzelf uit bij Frank Pouwer. Het bedrijf in historische bouwmaterialen is gevestigd in een oude steenfabriek in de uiterwaarden bij Doorwerth aan de Rijn en heeft een van de grootste collecties gebruikt hout van Europa. “Onze klanten kopen ons hout omdat ze het mooi vinden, maar er zijn ook steeds meer mensen die dat doen omdat het hergebruikt en dus duurzaam is.”

Binnen een kwartier een stukje hout uitzoeken is er niet bij, ziet iedereen die de drempel van Frank Pouwer overstapt. In de winkel, gevestigd in de oude fabriekshal, liggen stapels en stapels planken en balken uitgesteld. Vloerplanken uit scholen, postkantoren, havens en graandrogerijen, wijnpersbalken, hooibergplanken, wagondelen, oude kasteelvloeren, muurplanken van veldschuren, Amsterdamse meerpalen. De loods is een snoepwinkel in reuzenformaat voor de liefhebber van hout dat al een leven heeft gehad. Ook in houtsoorten is keuze genoeg. Er ligt iepen, grenen, kastanje en lariks, leert een snelle blik, maar eikenhout voert de boventoon. “Eiken is nu schaars, maar vroeger bouwden ze alles van eikenhout,” vertelt Mathijs Pouwer, neef van oprichter Frank Pouwer. Sinds zijn zestiende werkt Mathijs bij het bedrijf en vandaag geeft hij een rondleiding door het indrukwekkende pand. Langs hout en mensen die houden van hout.

Bijzonder natuurproduct

De liefde voor hout is direct bij binnenkomst te zien. Daar hangt een foto van een knots van een eik. Mathijs: “Een boom moet 150 tot 200 jaar groeien. Dat vinden we belangrijk om te vertellen. Hout is niet zomaar een materiaal, het is een bijzonder natuurproduct.”

De wandeling gaat, behalve door de oude fabriekshal, door twee kleinere loodsen waar de werkplaats, het atelier, de droogplaats, de ontspijkhal, de houtzagerij, de borstelkoepel en de machinekamer te vinden zijn. Ook het buitenterrein van de fabriek wordt benut. Daar liggen de planken in onafzienbare rijen te drogen. “Hout droogt van buiten naar binnen. Het heeft per centimeter naar de kern toe ongeveer een jaar nodig,” legt Mathijs uit. “Vers eiken heeft een hoog vochtpercentage. Deze plek is perfect om het te laten drogen. Het hout ligt opgelat, zodat de uiterwaardenwind er doorheen kan waaien. Dat het soms nat regent is niet erg. Het vocht zorgt ervoor dat het hout niet uitdroogt.”

Liefde voor verhalen

Behalve voor het materiaal is ook de liefde voor de geschiedenis van het verzamelde hout overal in het pand en daarbuiten voelbaar. En passant vertelt Mathijs er de meest fantastische verhalen over. Over Amerikaans grenen dat tot de negentiende eeuw werd gebruikt om schepen tijdens de vaart te stabiliseren en waarmee daarna Amsterdamse grachtenpanden werden gebouwd. Over achttiende-eeuwse planken uit Kasteel Boekenberg in Antwerpen die, vlak voordat het kasteel afbrandde, naar Doorwerth zijn gebracht. Of over vergeten zaaghout. “In Franse zagerijen zetten timmermannen vroeger af en toe een partij zaaghout weg als pensioenvoorziening. Maar soms werd dat hout vergeten. En nu staat het hier,” vertelt Mathijs.

Voor twee appeltaarten

Het historische hout komt uit heel Europa. Het wordt verzameld door Frank Pouwer die er regelmatig op uit trekt om de prachtige planken en balken te redden van de sloop. “Van oudsher hou ik van oude materialen,” verklaart hij. “Daar zit een ziel in, een verhaal. Toen ik zestien was, zag ik een huis dat gebouwd werd met materialen die kwamen van een afgebroken kasteel. Ik dacht, dat ga ik later ook doen!” Eenmaal zover

David van Harten (links) en Mathijs Pouwer (rechts).

'We moeten anders omgaan met grondstoffen'

Nico met een Makita haakse slijper.

'Bij ons kun je elke balk zien'

bouwde Frank inderdaad zijn huis met historische bouwmaterialen, maar toen hij op een dag krap bij kas zat, verkocht hij dat wat hij verzameld had door. “Zo is het begonnen. Ik ging gewoon het erf op als ik zag dat er ergens nieuwe dakpannen aangebracht werden. Dat betekende namelijk dat de oude pannen ergens in een container lagen. Voor twee appeltaarten neem ik het mee, zei ik dan. Ik reed stad en land af.”

Arbeidsintensief proces

De balken en planken die binnenkomen worden één voor één met de hand spijkervrij gemaakt, oude bouten worden eraf geslepen en daarna wordt het hout op kwaliteit gesorteerd. In de borstelkamer wordt het vervolgens plank voor plank geborsteld met een Makita slijptol. Het is een arbeidsintensief proces. Sommige planken veranderen in tafels. Dat doet Nico. Hij werkt in het meubelatelier. Mathijs: “Oud hout heeft altijd imperfecties. Nico verzamelt kleine stukjes hout waarmee hij die kan wegwerken. Hij heeft een

scherp oog voor detail.” De tafels hebben ijzeren strips om het tafelblad recht te houden en lamellen tussen de planken voor extra stevigheid. De zijken worden ruw gelaten, zodat te zien blijft waar het hout vandaan komt.

Anders omgaan met grondstoffen

Van minstens even groot belang als het verhaal achter het gebruikte hout is het duurzame aspect ervan. “We moeten anders omgaan met grondstoffen,” vindt Frank. “Het meeste van wat we nodig hebben is al op aarde. Duurzaamheid is hergebruik en reparatie, niet: consumeren! Nieuwe tafels hebben een levensduur van zeven jaar, die van ons kun je doorgeven aan de volgende generatie en dan weer aan die daarna. De waarde blijft behouden.” Mathijs weet nog een ander voordeel van hout. “Bij de productie van staal gaat veel CO₂ de lucht in. In plaats van staal kun je ook eiken balken gebruiken. Het is oersterk materiaal,” zegt hij, met enige trots.

Manier van leven

Trots is ook bedrijfsleider David van Harten. “Er zijn meer bedrijven die hergebruikt hout verkopen, maar vaak hebben ze hun assortiment als mikado op een grote hoop liggen. Bij ons kun je elke balk zien. Ik ken Frank al vanaf mijn achttiende. Ik heb het hele bedrijf mee helpen opbouwen en zien groeien van niks tot alles.”

Frank Pouwer is een hecht bedrijf. Veel medewerkers werken er al jaren. Pouweriaan zijn, zoals Frank het zelf noemt, is een manier van leven. “Ruimte en vrijheden, daar kunnen de meesten goed mee omgaan. Als ik me er zo min mogelijk mee bemoei, ontwikkelt het bedrijf zich het best. Dan ontpoppen er talentjes. Het belangrijkste is bezieling.” ●

www.frankpouwer.nl

JONG GELEERD!

In 2019 verhuisde Loet Lenting (14) van Amsterdam naar Warnsveld. Met zijn twee zussen, broer, vader en moeder woont hij in een Pippi Langkoushuis aan de rand van het bos. Een jaar geleden begon hij met houtdraaien. Sindsdien maakt hij alles wat er in zijn hoofd opkomt. Van vaasje tot eierdop en van kommetje tot kandelaar.

Hoe ben je met houtdraaien in aanraking gekomen?

“Ik had eerst alleen een zakmes waarmee ik bijvoorbeeld takken sneed. Ook timmerde ik kleine dingen, zoals vogelhuisjes, en hielp ik weleens mee met klussen. Toen we in Warnsveld kwamen wonen, werd mijn interesse in hout serieuzer. Ik kocht een boek over houtsnijden, ging dat lezen en kocht wat gereedschap. Een houtsnijmes bijvoorbeeld. Daarmee ging ik lepels en spatels maken. En zo ging het verder. Langzaam ben ik bij houtdraaien terechtgekomen.”

Wat trekt je er in aan?

“Het idee dat je zo op zo’n simpele manier iets ronds zou kunnen maken, dat vond ik heel cool aan houtdraaien. En het is gewoon leuk om te doen, het gaat lekker snel. Je hebt geen tijd om aan andere dingen te denken, je moet echt je hoofd erbij houden. Ik draai bijna elke dag wel even. Soms een uurtje, soms twee. Ik heb geen vaste tijden. Ik moet ook huiswerk maken en ben weleens moe van school, dus het komt niet altijd uit.”

Waar begon je mee?

“Het eerste ding dat ik maakte was een eierdopje. Grote projecten, daar hou ik niet per se van. Dagenlang hetzelfde doen vind ik een beetje saai. In drie uur maak ik een kom, een pen kost me een half uur. Laatst heb ik een vaasje gemaakt, dat is wel heel mooi geworden.”

Hoe kom je op ideeën?

“Ik heb van tevoren een ruw idee, meer niet. Als je iets in je hoofd hebt, wordt het toch altijd anders. Wel weet ik: dit wordt een bord, bijvoorbeeld.”

Een indrukwekkende werkplaats heb je! Hoe heb je dat voor elkaar gekregen?

“De houtdraaibank was een cadeau van mijn vader. Die komt bij Baptist vandaan. De afkortzaag is van mijn oom. Hij had er een dubbel. De lintzaag, de boor, de schuurmachine en de slijpmachine heb ik allemaal van mijn opa geërfd. Van hem kreeg ik ook allerlei oud gereedschap waarvan ik niet weet wat het is. Dat ga ik dan uitproberen. Of ik zoek op YouTube op hoe het werkt.”

Loets boodschappenlijstje voor het draaien van een eigen pen:

- pendraaiset
- boren
- pen met vulling
- pen assemblage pers
- pen ‘blanks’

En je hout, waar komt dat vandaan?

“Mijn opa had ook nog een houtvoorraad, die gebruik ik. Dit stammetje is van een boom die mijn vader om heeft gezaagd in de tuin van een vriend van hem. Esdoorn is het. Ook kreeg ik een keer een stam van mijn vriend Roman, hij woont iets verderop. Hij doet ook aan houtdraaien. Zijn vader dacht dat houtbewerken wel iets voor hem zou zijn, dus toen is hij een keertje komen kijken. Nu heeft hij ook een draaibank.”

Heb je hem aangestoken met het houtdraaivirus?

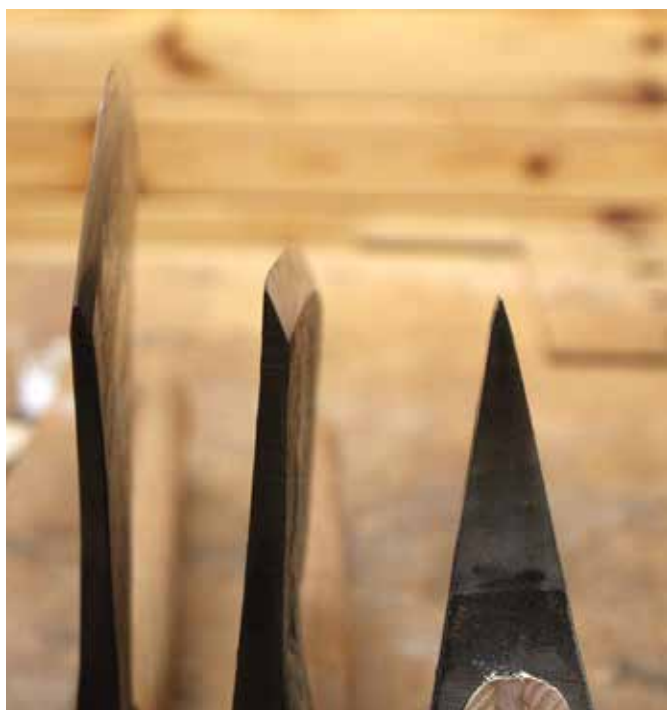
“Een beetje wel. Het is wel handig. Als hij in een project een probleempje tegenkomt, dan komt hij advies vragen. En andersom.” ●

EERSTE HULP BIJ SLIJPEN EN WETTEN

Deel 2: de juiste hoek

Goed snijdend gereedschap is het halve werk. Maar om veilig, prettig en succesvol te kunnen werken, moet het wel scherp zijn. Alex Hemme kwam in aanraking met houtbewerking toen hij een verwaarloosd woon- en winkelpand ging opknappen. Hij kreeg de smaak te pakken en belandde bij Baptist waar hij twintig jaar medewerker was. Inmiddels is hij met pensioen, maar nog steeds weet Alex alles over het slijpen en wetten van messen, schaven, beitels, bijlen en gutsen. In deze editie van NOEST doet hij uit de doeken wat de beste snijhoek is.

Drie bijlen: scherpe V-vorm, één kant geslepen, stompe V-vorm.

Kennis hebben van slijp- en wetmiddelen om je gereedschap scherp te houden is van groot belang, maar minstens zo cruciaal is weten welke snijhoek het gereedschap dat je gaat gebruiken moet hebben voor het bereiken van het beoogde doel. Gereedschap om een boomstammetje te kloven vraagt immers om een andere hoek dan het instrument waarmee je een tomaat in een vlot tempo in dunne plakjes snijdt. Over het algemeen geldt: hoe grover het gereedschap - in uitvoering en gewicht - des te stomper is de hoek van de snede. Omgekeerd kun je hetzelfde zeggen. Dus: fijner en lichter gereedschap heeft een scherpere hoek.

Vorm

Laten we, met die wetenschap in het achterhoofd, eerst maar eens kijken naar het uiterlijk van gereedschap. Messen, bijvoorbeeld, zijn niet allemaal hetzelfde. Er bestaan verschillende manieren waarop de snede van een mes gevormd kan zijn, namelijk aan een kant geslepen en aan de andere kant plat, in een V-vorm of in een bolle V-vorm, ook wel U-vorm of convex. Een snijdend gereedschap met een strakke V-vorm kan op een machine geslepen worden. Een gereedschap met een bolle vorm dient met de hand geslepen te worden.

Kijk je naar bijlen, dan zie je dat die vormen ook daar voorkomen. Dat heeft te maken met de toepassing, het doel waar dat gereedschap voor gebruikt wordt. Om een voorbeeld te geven: een mes dat aan één kant is geslepen wordt onder andere gebruikt om vis te fileren en een bijl die aan één kant is geslepen – meestal zit die dan enigszins links of rechts verkropt aan de steel – wordt gebruikt om een liggende stam aan de zijanten vlak te hakken, ofwel het beentrechtten.

Beitels

Beitels zijn een ander verhaal. De steek- of hakbeitel, samen met de schaafbeitel het meest gebruikte gereedschap in handmatig

houtbewerken, heeft de volgende kenmerken: het lange metaal aan het handvat, het beitelblad, is aan de onderzijde vlak en loopt aan de voorzijde schuin naar voren af. Die schuine kant wordt de vouw genoemd. De vouw van de beitel is wat we slijpen. Voordat je dat doet is het wel van belang om te controleren of de onderzijde van de beitel vlak is. Als die niet vlak is, kun je geen mooie vlakke snede in het hout maken.

*Meer weten over beitels?
Lees dan het dossier Steek- en hakbeitels
in de eerste editie van NOEST,
ook te vinden op www.baptist.nl/noest.*

Tip van Alex!

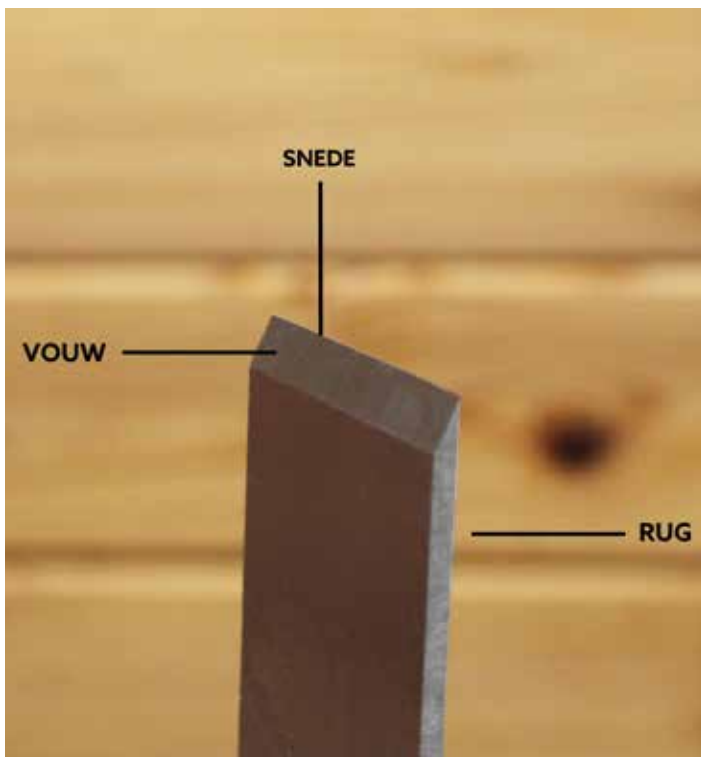
Maak de rug van je beitel zwart voordat je die op het slijpmateriaal legt. Op deze manier kun je zien waar de onderkant hol of bol is. De onderkant is helemaal vlak wanneer het zwart gelijkmatig over de hele onderkant verdwijnt door de slijpbewegingen.

Standtijd

Bij een steek-, hak- en schaafbeitel maakt de vouw van de beitel een hoek met de rechte lijn van de onderkant. Die hoek is niet willekeurig, maar wordt bepaald door de gewenste standtijd. De standtijd is de tijd die aangeeft hoe lang de snede van je gereedschap scherp genoeg blijft om er bevredigend mee te kunnen werken. Heeft je beitel een verkeerde hoek, dan wordt die snel bot of is zelfs al te bot om het gewenste resultaat te kunnen bereiken.

Gränsfors Bruk 4823 brede bijl rechts gebogen.

Schaafbeitel met de vouw aan de voorzijde, de rug aan de achterzijde en de snede waar deze twee samenkomen.

Bepalen van de juiste hoek

Verschillende factoren spelen een rol bij het bepalen van de juiste hoek van je gereedschap. Ten eerste de hardheid van het te bewerken materiaal. Verschillende houtsoorten hebben verschillende hardheden. Zo is balsahout - geschikt voor modelvliegtuigbouw - een zachte houtsoort en pokhout - onder andere gebruikt bij het maken van sluisdeuren - een harde houtsoort. Bovendien is nat hout gemakkelijker te bewerken dan hetzelfde hout wanneer het droog is. Ook heeft het metaal, waar je gereedschap grotendeels uit bestaat, verschillende gradaties in hardheid. Gereedschappen van hogere kwaliteit zijn meestal gemaakt van hardere staalsoorten die door middel van gecompliceerde methodes geproduceerd worden en soms ook met verschillende legeringen. Deze hebben vaak een langere standtijd.

Verschillende hoeken

Met deze kennis op zak kun je stellen dat je een stuk gereedschap dat gemaakt is van hoogwaardig staal en dat je gebruikt om te werken met zacht hout, scherper slijpt, ofwel in een kleinere

hoek (25°). Andersom werkt het hetzelfde: gereedschap dat gemaakt is van zachter staal geef je een stompere hoek (bijvoorbeeld 28° of 30°). Ook bij het werken met hardere houtsoorten kan het fijner werken in een iets stompere hoek.

Tip van Alex!

Ben je aan het werk en merk je dat je gereedschap toch snel bot wordt, dan heeft het waarschijnlijk een te scherpe hoek voor het project dat je aan het uitvoeren bent. Slijp je je gereedschap weer scherp? Maak de hoek dan wat stomper.

Snijrand

Nadat je je gereedschap succesvol hebt geslepen, is het leuk je snede eens te bekijken onder een microscoop. Je zult verbaasd staan bij het beeld dat je dan te zien krijgt. Die bloedscherpe snede blijkt ineens toch nog verdacht veel te lijken op het silhouet van een bergketen. Allesbehalve een rechte lijn!

Bovendien kun je zo ook met eigen ogen zien dat het bot worden van een snede te maken heeft met het afbreken van de snijrand. Hoe scherper en kleiner de hoek, hoe dunner en zwakker de snijrand. Die is daarmee gevoeliger voor afbreken. Wrikken met scherp gereedschap in het hout is dus uit den boze, dat snap je wel, want daardoor is de kans groot dat het staal op de snijrand breekt of nog erger, dat er een stuk van je beitel afbreekt. ●

Tip van Alex!

Slijp je gereedschap altijd in een slijphulpstuk. Vertrouw het gereedschap, maar let zelf ook op! Controleer of de beitel recht in het hulpstuk ingeklemd zit. Maak eventueel gebruik van een blokhaak of zet een zwarte lijn op de beitel (niet om naar toe te slijpen, maar als referentielijn). En bedenk dat daarnaast de druk van je vingers op het hulpstuk en de beitel invloed hebben. Gelijkmatische druk links en rechts is dus van belang.

‘Die bloedscherpe snede lijkt ineens toch verdacht veel op het silhouet van een bergketen.’

De juiste snijhoek is erg afhankelijk van het soort gereedschap, hout en de ervaring van degene die het gereedschap hanteert. De meeste snijhoeken liggen tussen de 25° en 30° voor schaaft- en steekbeitels. Bij messen zit je vaak tussen de 10° en 20°. Bijlen die gebruikt worden voor het houtsnijden hebben ook weer een hoek van 25° à 30°, maar voor het hakken en kloven wordt een stompere hoek gebruikt.

Zielsgelukkig van waaiervogels

Pas afgelopen zomer leerde Sandra Witteman uit Terborg de kunst van 'waaiervogels' maken. In een dag had ze de techniek waarmee je kleine vogeltjes maakt uit één blok rechthoekig vers hout onder de knie. "Ik geloof dat dat wel uitzonderlijk is." Werken met haar handen is ze trouwens wel gewend: Sandra deed een opleiding als goudsmid en werkte jarenlang als reparateur en zelfstandig edelsmid. "Maar op een bepaald moment vond ik dat niet meer leuk; ik zat liever in mijn moestuin. Omdat ik mijn sieraden wilde fotograferen met een houten achtergrond, kwam ik in contact met een meubelmaker. Via hem kwam ik in aanraking met het lepelsnijden uit vers hout." Heerlijk vond ze het, niet meer werken met harde materialen en op de millimeter nauwkeurig, maar lekker aan de slag met hout. Daar kwam echter haar achtergrond als edelsmid toch weer naar voren: "Mijn handtekening is heel precies. Ik kan niet snel werken, dus ik maak dure lepels." Die lepels zijn inmiddels in de 'lepelcommunity' best bekend, vertelt ze met trots. En toen kwamen de waaiervogels, ook wel bekend als fanbirds, op haar pad. Ze wilde de techniek al langer leren, maar pas afgelopen zomer zag ze haar kans: ze ging speciaal naar Engeland op vakantie om de techniek te leren van Sean Hellman, een bekende naam in de wereld van vers hout. "Ik krijg heel veel energie van die vogeltjes. Ze zijn gewoon zo mooi!", zegt Sandra enthousiast. "Op de Open Dag Hout heb ik mijn eerste vogeltje verkocht aan een vrouw die houten urnen draait. Zij heeft het vogeltje op een urn geplaatst. Heel passend." Eén van de verhalen over de herkomst van de houten vogeltjes is namelijk dat ze in Scandinavië bij een geboorte werden geschonken als symbool voor de ziel.

www.instagram.com/sandrawitteman

Het hele verhaal van Sandra en haar waaiervogels vind je op de site van Baptist.

IN BEELD

Leerling Ingrid Hoving:

“Ik werk voornamelijk met mijn hoofd en wilde eens iets heel anders doen. Toen ik nog voor de klas stond, had ik altijd veel schik met de handvaardigheidslessen en zo kwam ik uiteindelijk bij houtsnijden terecht. Ik heb onlangs iets voor mijn oudste zoon gemaakt en daarna vroeg de jongste: wat maak je dan voor mij? Dus nu ben ik bezig met een beeldje dat hem weer-geeft. Het is een boom geworden met daarin een sportief menselijk figuur. Nu ik een boom aan het snijden ben, kijk ik trouwens heel anders naar bomen, veel bewuster.

Ik snap wel dat sommige mensen al jaren bij Jan komen, want het is gewoon heel gezellig. Ik ga hier nooit gefrustreerd weg. Soms is het zoeken, maar dan opeens komt het licht. Bij dit werkstuk zag ik het meteen. Ik heb geen dingen die ik per se nog wil maken; ik maak wat me tegemoet komt. Maar wat ik erg mooi vind, is dat andere cursisten hun beelden heel glad maken. En misschien wil ik ooit nog iets maken van harder hout. Wat hier heel fijn is, is dat je alle gereedschappen bij de hand hebt en dat het hier gemoedelijk is. Het belangrijkste dat ik heb geleerd van Jan, is dat je wel een beetje gestructureerd moet werken. Dit is mijn meest gestructureerde werk tot nu toe.”

LEERLING EN MEESTER

Van wie heb je als houtbewerker het meeste geleerd? Wat vindt de meester de belangrijkste les en valt er eigenlijk zelf nog wat te leren? In de rubriek Leerling en Meester spreken we deze keer Jan van Harskamp van Houterij de Specht en zijn leerling Ingrid Hoving.

Meester Jan van Harskamp:

“Ik was altijd al aan het houtsnijden als hobby. Met mijn studie wilde ik niet verder en via een aantal stages kwam ik erachter dat er meer vraag was naar houtsnijwerk dan ik dacht. Ik werk natuurlijk veel alleen, dus na een paar jaar besloot ik cursussen te gaan geven. Financieel is dat prettig, maar het is vooral omdat ik het zo leuk en gezellig vind. Ik heb geen zin om 's avonds nog aan een werkstuk te werken, maar een cursus geven vind ik juist fijn. Ik geef inmiddels al ruim 20 jaar les en sommige cursisten komen al 16 jaar. Zelf snij ik meestal klassieke ornamenten, maar mijn cursisten gaan alle kanten op. Dat vind ik heel leuk, om ze daarbij te begeleiden en ze iets te leren. Zelf krijg ik ook weer ideeën en inspiratie van leerlingen. Ik leer elke dag, want je moet altijd meedenken met leerlingen en samen uitvinden: hoe moet dit nu weer? Het belangrijkste vind ik dat mijn leerlingen met plezier houtsnijden. En natuurlijk veilig werken. Daarnaast adviseer ik altijd om eerst een plan te maken en aanzichten te tekenen of het ontwerp te boetseren, anders verzand je soms halverwege. Een werkstuk hoeft niet perfect, maar je moet wel tevreden zijn. Niet iedere cursist wil even veel leren en dat hoeft ook niet. Het is hier gemoedelijk, je kunt een kopje koffie drinken en met iemand kletsen, maar alleen luisteren mag ook.”

www.houterijdespecht.nl

BOEKEN TIPS

Vrouw & Werkplaats

Auteurs: Otto Kalkhoven en Marjan Tulp

Prijs: € 26,95 incl. btw

Na het bekende boek Man & Werkplaats is er nu het vervolg: Vrouw & Werkplaats! Otto Kalkhoven is heel Nederland doorgereden, op zoek naar ambachtvrouwen in hun werkplaats. Maar liefst 26 vakvrouwen vertellen gepassioneerd over hun ambacht. Van automonteur tot lasser en van houtbewerker tot glasblazer, er is weer een grote diversiteit aan ambachten in beeld gebracht.

In Vrouw & Werkplaats delen vrouwen in de leeftijd van 20 tot 65 jaar een enorme kennis, passie en creativiteit voor het maken, restaureren of ontwerpen van unieke voorwerpen. De vrouwen geven hun geheimen prijs, waarom ze juist dát ambacht hebben gekozen, wat hen inspireert en hoe ze hun creatieve ideeën vormgeven. Dit boek staat vol met prachtige foto's die een unieke kijk achter de schermen geven.

Ook Man & Werkplaats is verkrijgbaar via www.baptist.nl.

Houtverbindingen

Auteur: Terrie Noll

Prijs: € 23,50 incl. btw

Het boek houtverbindingen van Terrie Noll is te beschrijven als een volledig handboek over alle denkbare houtverbindingen.

Dit handboek staat vol met stap

voor stap geïllustreerde uitleg over hoe alle basishoutverbindingen gemaakt worden. Van pen-en-gatverbindingen naar zwaluwstaartverbindingen, tot verstekte verbindingen en alle variaties daarop. Dit boek biedt een compleet overzicht. Het gaat over technieken met zowel hand-, als elektrisch gereedschap. Maak kennis met het karakter van hout en hoe de eigenschappen ervan invloed hebben op verbindingen, lijm en meubelontwerpen. Een onmisbaar boek voor de houtliefhebber!

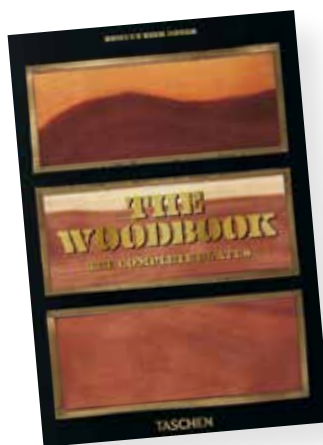

Wat bomen ons vertellen

Auteur: Valerie Trouet

Prijs: € 22,95 incl. btw

Om erachter te komen hoe oud een boom is, moet je zijn ringen tellen. Die jaarringen kunnen je veel meer vertellen dan alleen zijn leeftijd. Dendrochronologie, de wetenschappelijke studie van jaarringen, levert een niet te onderschatten bijdrage aan ons begrip van de klimaatgeschiedenis van de aarde, de invloed ervan op de menselijke beschavingen in de afgelopen tweeduizend jaar en de complexe interactie tussen mens en natuur. Topwetenschapper Valerie Trouet neemt je in dit boek mee op een reis rond de aarde, van haar lab in Arizona tot afgelegen dorpen in Afrika. Ontdek hoe de studie van bomen je ontzettend veel kan leren over de mens, zijn geschiedenis en zijn toekomst.

The Woodbook

Auteur: Romeyn Beck Hough

Prijs: € 29,95 incl. btw

Al vele jaren hét handboek voor een uitgebreid overzicht van houtsoorten van maar liefst 350 verschillende bomen!

Het boek is als volgt opgebouwd: op elke linkerpagina staat er in het Engels, Duits en Frans een beschrijving van de boomsoort, het groeigebied, de houtsoort en het gebruik van het hout. Elke rechterpagina toont drie afbeeldingen van het hout: gezien op de kopse kant (de 'transverse section') en op de nerf en tegen de nerf aangekeken ('radial section' en 'tangential section').

Dit prachtige naslagwerk bestaat uit maar liefst 766 pagina's.

Bestel de boeken via
deze QR-code

